

KASZA PÉTER

„...hogy az lengyel király általa lenne köztek valami békisség”

Az 1530. évi poznaíni tárgyalások anatómiája

A címben található idézet a Verancsics-évkönyvként is ismert magyar nyelvű krónikából származik, ahol az 1529-es év eseményeinek zárásaként a következő lakonikus tudósítás olvasható: „Ferdinandos király követeket bocsáta lengyel királhoz Zsigmondhoz, Poznaniában. Bocsátá János királ is Jeronimos Laszkyt, Ferenc Frankapánt kalacsai érseket, Werbőczy Istvánt; mind a két fél terekedvín, hogy az lengyel király általa lenne köztek valami békisség.”¹ Bár a krónika szerzője rosszul emlékezett, és a tárgyalások nem 1529-ben, hanem a rákövetkező évben, 1530-ban zajlottak, a bejegyzés mégis fontos: ugyanis az első tudósítások egyike arról a lengyel–szász közvetítési kísérletről, mely megpróbált békét teremteni a Magyarország birtoklásáért háborúzó felek, Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János között. Egy olyan béketeremtési kísérletről van szó, mely ugyan magában hordozta mindazon problémákat, melyek már az 1527-es olmützi tanácskozást is megghiúsították, és pro forma ezúttal is úgy tűnt, az alkudozások kudarcba fulladnak, jelentőségük mégsem elhanyagolható. Azon túl ugyanis, hogy 1530 őszén először ültek tárgyalóasztalhoz a felek az említett olmützi fiasco és Ferdinánd ezt követő, 1527. júliusi támadása nyomán kitört polgárháború kezdete óta, így háromévnnyi kíméletlen belháború után először csillant fel újból a megegyezés és a békés rendezés lehetősége, a lényegében ezúttal is kudarcra ítélt egyezkedések, mint látni fogjuk, közvetlenül előkészítették a talajt az 1531 januárjában Visegrádon megkötött fegyverszünetnek.

Ennek ellenére bizvást kijelenthetjük, hogy a tárgyalások részletesebb bemutatásával még adós a magyar történettudomány. A Szapolyai-kor diplomáciatörténetét áttekintő művében Bárdossy László egy fejezetet szentelt a poseni alkudozások évének, de magáról a tárgyalásról elég sommásan alig egy oldalt írt.² A korszak kiváló ismerője, Barta Gábor Gritti magyarországi tevékenységét elemző cikkében utalt rá, hogy tervez egy Poznaírról szóló tanulmányt, ez azonban – tudomásom szerint – nem készült el.³ A 15–16. századi lengyel–magyar érintkezésekről egész

1 1505–1566 Memoria rerum. Magyar Helikon, Bp., 1981. 38–39.

2 Bárdossy László: A magyar politika a mohácsi vész után. Bp., 1943. (Reprint: Holnap Kiadó, Bp., 1992.) 91–96.

3 Barta Gábor: Ludovicus Gritti magyar kormányzósága (1531–1534). Történelmi Szemle 14. (1971) 292.: 27. jz.

monográfiát író Hopp Lajos csak említi a tárgyalásokat, részletesen nem foglalkozik velük.⁴ Újabban Botlik Richárd tekintette át a magyar-lengyel kapcsolatokat az 1526–1531 közti években, ő azonban ezeket egy 1531-es állítólagos titkos alku előzményeként tárgyalta, így az 1530-as események részletes elemzését ő sem tekintette feladatának.⁵ Tanulmányomban ennek a hiánynak pótlására teszek kísérletet.⁶

A Poznańban történtek kihüvelykezése azonban nem is olyan könnyű feladat. A korszakot tárgyaló narratív források rendkívül szűkszavúan számolnak be (ha egyáltalán) a lengyel városban zajló alkudozásokról. A *Memoria rerum* fentebb már idézett közlése szinte a többiek közé számít. A máskor oly bőbeszédű Szerémi nem is említi a lengyelországi tárgyalásokat, igaz, kimerítő részletességgel számol be Buda sajátos módon ezzel párhuzamosan zajló 1530. őszi ostromáról. A másik kortárs, Zermegh János 1530-ból szintén csak a budai ostromot említi, és nem tesz másként a 17. század végén elődeire támaszkodva összegző művet író Bethlen Farkas sem, aki szintén nem szól a poznaí tárgyalásokról. Ezekre a szerzőkre tehát nem támaszkodhatunk egy elemzés megírása során. Szerencsére bőségesen rendelkezésünkre állnak azonban korabeli dokumentumok, főképp diplomáciai levelek, melyek alapján az események alakulása, a tárgyalások előkészítése és menete hitelesen rekonstruálható. A tanulmányhoz szükséges kutatások során két forráscsoportot tudtam nagymértékben hasznosítani. Egyrészt az *Acta Tomiciana* XII. kötetében kiadott, az 1530-as évekből származó, főképp lengyel diplomáciai iratanyagot, illetve a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv különböző állagának (*Hungarica*, *Polonica*) vonatkozó állományát. Az alábbiakban ezekre támaszkodva igyekszem rekonstruálni előbb a tárgyalásokhoz vezető utat, majd a Poznańban zajló tárgyalásokat, végül számba venni a sokáig egyszerűen kudarcnak ítélt egyezkedések következményeit és eredményeit.

A tárgyalások előkészítése

A béketárgyalások 1530. október második felében kezdődtek, ám Poznańig hosszú és kacsaringós út vezetett. 1529 végére–1530 elejére állt elő az a helyzet, mely 1527 nyara után először tette lehetővé, hogy a magyarországi belháború elcsitításában érdekelt hatalmak, elsősorban Lengyelország ismét diplomáciai lépéseket tegyen, hogy az ellenfeleket tárgyalóasztalhoz ültesse. Ekkorra ugyanis világossá vált, hogy az egyszerűbb forgatókönyvek működésképtelenek. Az első változat, miszerint az ország egy választott nemzeti király uralma alatt meg tudja őrizni önállóságát és függetlenségét, 1528 tavaszán János király színei vereségével, majd

4 Hopp Lajos: Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel hagyományban. Balassi, Bp., 1992. (Humanizmus és Reformáció 19.) 95–97.

5 Botlik Richárd: Az 1531. évi krakkói alku. Századok 137. (2003) 579–601.

6 A tanulmány megírását az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta. A tanulmány elkészítéséhez szükséges bécsi levéltári kutatásokat egy két hónapos CH-ösztöndíj segítségével 2012 nyarán volt módom elvégezni.

a király lengyelországi száműzetésével megbukott. Nyilvánvalóvá vált, hogy Szapolyai nemhogy egy török, de még egy annál lényegesen kisebb erőket felvonultató Habsburg támadással szemben sem képes saját erejéből megtartani az országot. A második változat szerint 1528 tavaszától Ferdinánd kapott lehetőséget arra, hogy biztosítsa magyarországi egyeduralmát. Alig fél év alatt azonban világossá vált, hogy Ferdinánd is képtelen ellenállni a török támadásoknak. Ezt főleg a horvátországi és boszniai török előrenyomulással szembeni tehetetlensége igazolta.⁷ De nem pusztán a török, hanem még Szapolyai távol tartása is meghaladta a Habsburg-adminisztráció erejét. Az előzőtt uralkodó a törökkel kötött egyezség birtokában 1528 késő őszen visszatért az országba lengyel–litván és török segédcsapatok támogatásával, majd 1529-re szilárdan megvetette a lábát a keleti ország részben. A harmadik forgatókönyv Bécs 1529. évi első sikertelen török ostromával mondott csődöt. A józanabbak ekkor belátták, hogy az a változat sem működőképes, melynek értelmében Szapolyai török vazallusként a szultán katonai támogatását élvezve szorítaná ki Ferdinándot az országból. Hiszen a török visszavonulást követően Niklas Graf zu Salm csapatai, még ha Budáig nem is jutottak el, sikerrel térítették újra Ferdinánd hűségére a nyugat-magyarországi megyéket. 1530 elején tehát úgy tűnt, talán nem lehetetlen a kölcsönösen csaldott feleket tárgyalásos úton egyezsége bérni, véget vetve ezzel az országot pusztító belharcoknak. Az igény országon belül és kívül egyaránt megfogalmazódott.

A tárgyalások szükségességét elsőként a János királyhoz frissen visszapártolt Várday Pál vetette fel. Az érsek 1530. január 25-én többek között arról tájékoztatta Szalaházy Tamást, Ferdinánd kancellárját, hogy biztatására a János-párti urak hajlanak arra, hogy Esztergomban vagy Fehérváron találkozzanak a másik fél képviselőivel, hogy a méltányos egyezség feltételeiről tárgyaljanak: „ut hoc regnum inter duos reges conservari possit”, vagyis hogy a két ellenkirály közt meg lehessen menteni az országot.⁸ Várday kezdeményezésének ekkor nem lett érdemi folytatása.

Viszont ezzel szinte egy időben a lengyel diplomácia is aktivizálta magát. A lengyelek joggal aggódtak a magyarországi helyzet miatt. Egyrészt tartottak attól, hogy ha Ferdinánd és Szapolyai közt nem születik idejekorán valamilyen egyezség, a török előbb-utóbb ténylegesen megszállja az országot, és Lengyelország déli határainak teljes hosszában kénytelen lesz szembenézni a török szomszédság jelentette fenyegetéssel. Bécs ostroma pedig, még ha sikertelen volt is, fokozta az ilyen félelmeket. Másrészt a Ferdinánd és János közt folyó polgárháború kényelmetlen is volt a lengyel udvar számára, mivel a felek kölcsönösen tőlük vártak támogatást, a lengyelek viszont mindenáron igyekeztek megőrizni semlegességüket. Részükről 1530 februárjában fogalmazódott meg az újabb közvetítés igénye.

7 A bosnyák és horvát területek elleni török hadműveletekről bővebben: *Barta Gábor*: Az elfelejtett hadszíntér 1526–1528. A török–magyar szövetség előtörténetéhez. *Történelmi Szemle* 37. (1995) 1–35.

8 Vö. Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–V. Szent István Társulat, Bp., 1902–1912. II. 7. sz.

Ugyanakkor a lengyel diplomácia tisztában volt azzal, hogy a feladat egyrészt roppant kényes, másrészt a legnagyobb gondot az jelenti, hogy az ellenfelek semmilyen kapcsolatban nem állnak egymással. Vigyázniuk kellett saját uralkodójuk tekintélyére is, nehogy a felek kerek percc elutasítsák az általa javasolt tárgyalásokat, komoly presztízavesztést okozva ezzel. Első lépésként tehát azt kellett kipróbálni, hajlandók-e az ellenfelek egyáltalán megfontolni az egyezkedést.

I. Zsigmond lengyel király 1530. február 2-án kelt levelében arról tájékoztatta Ferdinándot, hogy sógorával, György szász herceggel⁹ szívesen közvetítenének Ferdinánd és János viszályában, ha Ferdinánd hajlandó lenne tárgyalásokba bocsátkozni.¹⁰ György szász herceg a birodalom kevés elkötelezett katolikus princepeihez tartozott, így számára azért volt fontos a közvetítés, mert siker esetén Ferdinánd mentesült volna a magyarországi lekötöttségtől, és teljes erővel a vallási kérdés megoldásának szentelhetné volna energiáit.

Hogy a felek békevágya korántsem volt egyértelmű, azt jól példázza Jan Łaski követsége. A híres karrierdiplomata, Hieronym Łaski öccse ekkor már szintén Szapolyai szolgálatában állt, és ura 1530. február végén vagy március elején azzal az ürüggyel küldte Krakkóba, hogy gratuláljon a trónörökös, Zsigmond Ágost megkoronázásához. Łaskinak azonban a tisztelgő követség örve alatt ismételtelen meg kellett próbálnia katonai és anyagi támogatást kérni a lengyelektől a Ferdinánd elleni harchoz. Łaski nem egyszerűen kért: alig leplezett módon meg is fenyegette a lengyel udvart, hogy a török csak azért hagyja békén a lengyel területeket, mert Zsigmond támogatást ígért Szapolyainak, a szultán szövetségésének. Ha azonban a lengyel uralkodó nem teljesíti ígéretét, számolhat a török megtorlással.¹¹ A lengyel király válasza lehűtötte Szapolyai reményeit: Zsigmond közölte, hogy számára fontos a semlegesség, így katonai támogatásról továbbra sem lehet szó. Łaskival ugyanakkor Szapolyainak is megüzente, amit Ferdinándnak már február elején: hogy békeközvetítésre bármikor hajlandó, ahhoz pedig meg is kell őriznie semlegességét.¹² A felek tehát 1530 február-márciusában megkapták az értesítést az újabb lengyel közvetítési hajlandóságról.

Eközben élénk egyeztetés folyt a tervezett közvetítésben részt vevő két uralkodó, Zsigmond és a szász herceg diplomatái közt a várható teendőket és nehézségeket illetően. A rájuk váró feladatok összegzése végül egy Piotr Tomicki által szövegezett iratban maradt ránk.¹³ A Krakkóban, 1530. március 31-én kelt

9 Nagyszakállú György (Georg der Bärtige) (1500–1539), az Albert-ágból származó szász herceg. 1496-ban vette feleségül IV. Kázmér lengyel király lányát, Barbarát, így a későbbi I. Zsigmond sógora lett. Életéről bővebben: *Heinrich von Welck*: Georg der Bärtige, Herzog von Sachsen. Sein Leben und Wirken. Sattler, Braunschweig, 1900.

10 Acta Tomiciana (= AT) XII. 42–43.

11 Postquam caesarea Mtas [ti. a szultán] relicta Vienna Budam adventaret, in primo statim cum regia Mte congressu id primum omnium ex sua Mte quaesivit, an a vestra Mte aliqua interim auxilia habuisset, quae, inquit, orator suus coram nobis jurejurando promisit illa tibi daturam, alioquin nunquam indutias impetraturus. – AT XII. 65.

12 Zsigmond Łaskinak adott válaszát ld.: AT XII. 69–70.

13 Österreichisches Staatsarchiv (Bécs), Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten (= ÖStA HHStA UA) Fasc. 14. Konv. C fol. 128r–129r.

dokumentum szerint Zsigmond és György megállapították, hogy a két ellenkirály közti mindenféle egyezkedés legfőbb akadálya, hogy a felek lényegében semmilyen kapcsolatban nincsenek egymással, így a békekötés előfeltétele, hogy legalább egyéves fegyverszünetet kössenek, ami elegendő lehet egy hosszabb távú rendezés feltételeinek kimunkálására. Megállapodtak, hogy mindketten kellő felhatalmazással ellátott követeket küldenek a tárgyalások helyszínéül kiválasztott Boroszlóba, Keresztelő Szent János napjára, azaz június 24-re. A tárgyalások tető alá hozásához szükséges feladatokat úgy osztották el, hogy György volt hivatott Ferdinánddal egyeztetni, míg a lengyel uralkodó kapta feladatul, hogy Szapolyai szándékait kipuhatolja. A tervezet egyik leginkább reális megállapítása szerint azonban nem elegendő Ferdinándot és Szapolyait rávenni az egyezkedésre, mivel nemcsak köztük folyik háború, hanem Ferdinánd és a Szapolyait szövetségesként támogató szultán között is. Ha tehát a szultán beleegyezését nem nyerik el a tárgyalásokhoz, nincs esély a sikerre. Ahhoz azonban, úgy tűnik, egyik közvetítőnek sem fűlött a foga, hogy közvetlenül tárgyaljon ez ügyben a szultánnal, ezért abban állapodtak meg, hogy a szultáni engedély megszerzését a törökkel amúgy is jó kapcsolatokat ápoló János király feladatává teszik.

Zsigmond a megegyezés értelmében április elején hivatalos küldöttséget menesztett Szapolyaihoz Sebastian Opaliński poznańi örkanonok vezetésével. Opalińskinak április 10-én kelt követi instrukciója¹⁴ szerint egyrészt tájékoztatnia kellett a magyar királyt a tervezett tárgyalások részleteiről, vagyis hogy azokra Boroszlóban kerülne sor június 24-től, a közvetítők a lengyel király és a szász herceg diplomatái lennének, a cél pedig egy egyéves fegyverszünet létrehozása, ami a további békétárgyalások alapja lenne. Másrészt közölnie kellett János királlyal, hogy az ő feladata lesz a török engedélyét megszerezni a tárgyalásokhoz, illetve garanciát nyerni a szultántól arra, hogy tiszteletben tartja majd az egyéves fegyvernyugvást, és nem indít sem Magyarország, sem Ferdinánd más birtokai ellen hadjáratot ezen idő alatt. A követ azzal indokolta Zsigmond húzódozását, hogy maga járjon közben a törököknél, hogy a lengyel uralkodó attól tart, ő maga vagy nem ér el eredményt a törököknél, vagy követének túl sokáig tartana az út oda és vissza, és ez a késedelem nagyban hátráltatná a tárgyalások mielőbbi megkezdését.¹⁵

Szapolyai jól fogadta a felvetést. Sajnos nem tudjuk, pontosan mikor tárgyalt Opalińskivel, mert a lengyel követnek adott válasza keltezetlen, de mivel az örkanonok május 20-ára ért vissza Krakkóba,¹⁶ Budán április végén–május elején tartózkodhatott. Szapolyai válasza éles fordulatról tanúskodik a márciusi Łaski-féle követség céljaihoz képest. A magyar király, úgy tűnik, belátta, hogy érdemi fegyveres támogatást nem tud kizsarolni egykori sógorából, fokozódó külpolitikai

14 AT XII. 96–97.

15 Mti suae non videtur esse ad rem accommodatum consilium multis quidem ex aliis rationibus, sed maxime tamen propterea, quod veretur Mtas sua, ne id ab imperatore non impetret et ne longa ista exspectatio oratoris sui reditus optato et necessario instituto tractandae pacis officiat vel moram afferat. – AT XII. 97.

16 Vö. AT XII. 136.

elszigeteltségében¹⁷ pedig nem tehette meg, hogy elutasít egy nemzetközi közvetítési javaslatot. Csupán három feltételt támasztott. Kérte, hogy a tárgyalások kezdetét tegyék egy hónappal későbbre, Szent Jakab napjára (július 25.), mivel időre van szüksége, hogy eljárjon Konstantinápolyban a szultáni jóváhagyás végett. Másrészt elutasította, hogy követeit Boroszlóba, vagyis Ferdinánd területére küldje, mivel ezzel azt a látszatot keltené, hogy könyörög ellenfelének a békéért.¹⁸ Boroszló helyett jelöljön ki Zsigmond egy lengyelországi várost, oda készséggel indít János is követseget. Végül kikötötte, hogy Ferdinánd teljes felhatalmazással küldje el követseget, melynek tagjait tetszése szerint választhatja meg, de nem delegálhat olyan magyart, aki Ferdinánd pártján áll.¹⁹ Vagyis Szapolyai ezzel kizárta, hogy saját követi kvázi árulókkal üljenek egy asztalhoz, illetve fenntartotta azt a fikciót, ami diplomáciai gyakorlatában eddig is megfigyelhető volt, hogy ő a törvényes magyar király, akinek a törvényes cseh királlyal van viszálya. A cseh király pedig ne delegálja a magyar alattvalóját egy követsegebe.²⁰ Zsigmond 1530. május 30-án értesítette a szász herceget a követjárás eredményéről, egyben Szapolyai kéréseiről, illetve feltételeiről.²¹ Kérte, hogy a német fejedelem mihamarabb tudassa ezeket Ferdinánddal, majd annak válaszát küldje meg Zsigmondnak.

17 VII. Kelemen pápa 1529 végén Habsburg nyomásra kiközösítette Szapolyait a törökkel kötött szövetsége miatt. A magyar udvarban felemás módon fogadták a hírt: Frangepán Ferenc március 20-án azt írta Krakókba Tomickinak és Szydlowiecki kancellárnak, hogy a budai udvarban egyesek tréfálkoznak a kiközösítésen. Mint mondják, Kelemen pápa eddig mindig áldásáról biztosította királyukat, de ezzel nem mentek sokra. Talán most az átok több hasznukra lesz. Hiszen, írja Frangepán, valaki találóan megjegyezte: jobb Budáról válaszolni az átkokra, mint Tarnówból sóhajtozni, miközben az áldást olvassa az ember („Nonne melius tibi videtur Budae respondere ad maledictiones, quam in Tharnow suspirare legendo vel audiendo apostolicas illas benedictiones”). AT XII. 85. Az akasztófahumor ellenére hamar világossá vált ugyanakkor, hogy a pápai átok tovább szűkíti a magyar diplomácia mozgásterét. 1530 tavaszán a Franciaországba tartó Brodaries például hasztalanul igyekezett audienciát kapni a pápától Bolognában. *Fraknoi Vilmos*: János király és a római Szentszék. Századok 35. (1902) 793–795.

18 Et si Vratislaviam proficiscerentur oratores suae Mtis, viderentur mendicare concordiam. – AT XII. 98.

19 Optaret autem sua Mtas, ut adversa pars insignes mitteret oratores et cum pleno mandato. Cujuscunque nationis fuerint oratores adversarii, nihil refert, dummodo non sint Ungari illi, qui sunt apud Ferdinandum, qui sunt fomes belli et causa tantorum malorum – AT XII. 98.

20 AT XII. 98–99. – Érdekes adalék, hogy a magyarok mellőzése egy tárgyalódelegációból talán Ferdinándnak is érdekében állhatott, magyar hívei ugyanis, úgy tűnik, nem fogadták kitörő örömmel a tárgyalások hírét. Báthori András szeptember végén azt írta uralkodójának, miszerint János-párti uraktól hallotta, hogy Ferdinánd követi Poznańban várnak János küldötteire, akikkel valamiféle békéről akarnak tárgyalni. Ő azonban nem helyesli ezt, mivel egy ilyen béke a törökkel kötött békét jelentené, az pedig, ha békét is ajánl valakinek, még ha békecsókot vált is vele, később levágja az illető orrát vagy fülét („Nam haec concordia cum Thurca foret, Johannes enim, ut quisque scit, Thurcis adhaesit et solet dici in Hungarico proverbio: ut et si Thurca conversetur pacemque ostendat alicui et figat oscula, tamen vel narem vel aurem illius abradit”). ÖStA HHStA UA Fasc. 15. Konv. E fol. 44r–v. Ferdinánd magyar hívei végleges megoldásban reménykedtek, és igényüket valamilyen kompromisszumos megállapodás, amely az ország egy részét János – és rajta keresztül a török – kezén hagyja, nem elégtette ki.

21 AT XII. 143–144.

A kapcsolatfelvétel tehát megtörtént, de a tárgyalások megkezdéséig az érdekelt felek sem maradtak tétlenek. Szapolyai minden követ megmozgatott, hogy az augsburgi birodalmi gyűlésre siető német fejedelmeket leválassza Ferdinándról és így kedvezőbb pozícióból kezdhesse meg az alkudozásokat. Ránk maradt egy levél, melyet szintén lengyel származású követe, Matthias Loboczki írt Brandenburg Joachimnak. Loboczkinak személyesen kellett volna tárgyalnia a választófejedelemmel, útközben azonban megbetegedett, és mire célba ért, Joachim már elutazott Augsburgba. Mondhatjuk, hogy Loboczki az utókor nagy szerencséjére betegedett meg, mivel eredetileg semmilyen írásos utasítást nem vitt magával, nehogy bajba kerüljön, ha útközben Ferdinánd emberei átkutatják.²² De mivel Augsburgba nem merte követni a választófejedelmet, így levélben tudatta vele követségének célját. Az irat tanúsága szerint Szapolyai alaposan igyekezett kihasználni a török kártyát: megüzente, hogy ha nem tud megegyezésre jutni Ferdinánddal, akkor kénytelen lesz úgy védekezni, ahogy tud, ami nem is olyan burkolt utalás volt a török segítség további igénybevételére. Ígéretet tett viszont Joachimnak, hogy ha kénytelen lesz is ehhez az eszközhöz folyamodni, a törökök kizárólag Ferdinánd birtokait fogják támadni, a Német-római Birodalom más területeit nem.²³ De a béke lenne a legjobb megoldás, hiszen a török csak azért hadakozik Ferdinánddal, mert az Szapolyai ellensége. Ha őt békén hagyná, a törökök sem zaklatnák a Lajtán túli vidéket. Kéri tehát a brandenburgi választófejedelmet, igyekezzék rávenni Ferdinándot a békére. A birodalmi fejedelmeknek meg kellene fontolniuk, érdemes-e Ferdinánd önös érdekeiért háborúba keveredniük.²⁴

Eközben egy másik levél, melyet Hieronym Łaski írt Budáról Tomickinak, igyekezett kiemelni Szapolyai jelentőségét a törökökkel kötendő bármilyen alkuban. Łaski megírta, hogy Isztambulba fog utazni, hogy megszerezze a szultán jóváhagyását a fegyverszünethez, de ez nem lesz könnyű, mivel ellenfelük, Ferdinánd roppant mód feldühítette a szultánt, amiért azzal dicsekszik, vitézsége folytán sikerült megvédenie Bécset, holott az oszmán hadak csak a járvány és a korai tél miatt voltak kénytelenek elvonulni a város alól.²⁵ A levél nem is olyan burkolt üzenete, hogy egyedül Szapolyai diplomáciája képes rávenni a törököket arra, hogy ne indítsanak újabb hadjáratot Európa ellen.

Míg Szapolyai a birodalmi fejedelmek közt igyekezett erősítést keresni, Ferdinánd május végén Jurisics Miklóst és Josef Lambergeret küldte Sztambulba, hogy

22 Multi enim Mtis suae [ti. Szapolyai] nuntii ad alios principes missi et litteras et cum litteris per Ferdinandum Bohemiae regem et eius amicos intercepti perierunt. Et ego si minimam notam litterarum Mtis suae mecum portassem, nunquam hucusque pervenissem. – ÖStA HHStA UA Fasc. 15. Konv. B fol. 15r.

23 Si enim rege meo Turcarum opus erit ministerio, promittit rex meus eos non laesuros quempiam alium Germaniae principem sed tantum Ferdinandum, qui sanguinem humanam adeo sitit. In illius dominiis effusores sanguinem et facturos more suo hostilia. – Uo.

24 Consideretque Vra. Ill. Dtio. quid sit factum salubrius an bonis et honestissimis conditionibus pacem imperio facere et toti Reipublicae Christianae vel propter solum Ferdinandum darem indicibilibus bellis occasionem. – Uo.

25 AT XII. 138.

ismét megpróbáljon Szapolyai háta mögött különalkut kötni a törökkel, ám ezúttal is hiába.²⁶

Mindezek ellenére június közepén úgy tűnhetett, a tárgyalások heteken belül megindulhatnak. Június 11-én Zsigmond levelet írt a szász hercegnek, és ebben azt javasolta, legyen a július végére kitűzött tárgyalások színhelye Poznań, ami véleménye szerint minden érdekelt fél számára egyaránt elfogadható lesz.²⁷ Ekkor azonban újabb, nem várt akadályok és nehézségek merültek föl. Ahogy Bárdossy László fogalmazott, „a nemzetközi politika szegényes fegyvertárában tulajdonképpen nincsen csak két használható eszköz: a kard és a negociálás.”²⁸ Ehhez még azt tehetjük hozzá, hogy alkalmasint akad egy harmadik eszköz is, mely a kettő együttes alkalmazását lehetővé teszi: ez pedig az időnyerés. 1530 nyarán a felek mindkettőt, sőt mindhármat igénybe vették.

A lengyel udvarban már június derekán aggódva figyelték, hogy Ferdinánd csapatokat toboroz, naszádos egységeket von össze, ami egy újabb magyarországi hadjárat előkészítését jelentette és kétségeket támasztott a Habsburg uralkodó megegyezési hajlandóságának őszintesége felől.²⁹ A csapatok valóban meg is indultak, Szapolyai katonái azonban Visegrád alatt megállították és megverték őket.³⁰ Szapolyai követe, Jakub Seczigniewski útján fejezte ki méltatlankodását a lengyel udvarban.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a felek még a majdani tárgyalások helyszínét illetően is nehezen jutottak dülőre egymással. A tárgyalások kezdetéül kitűzött július 25-e közeledtével a két ellenkirály megmakacsolta magát: Ferdinánd hallani sem akart arról, hogy Boroszló helyett Poznańba küldje követeit, János pedig az elől zárkózott el mereven, hogy az egyezkedések Ferdinánd területén folyjanak. János Seczigniewski útján megüzente, amit bizalmasainak írt levelei is nyomatékosítottak, hogy mivel a két fél hivatalosan háborúban áll egymással, nem tartja elfogadhatónak, hogy a tárgyalásokra ne semleges – ez esetben a javasolt lengyel – területen kerüljön sor. A Szapolyai-diplomácia azzal érvelt, hogy Ferdinánd már három éve Olmützben is csak a bolondját járatta velük, szándékai őszinteségében tehát van okuk kételkedni. Eddig is előfordult, hogy megsértve a nemzetközi jogot, letartóztattatta János hivatalos követeit, most is attól lehet tartani, hogy ha az ügyek Magyarországon számára mégis kedvezőtlenül alakulnának a tárgyalások ideje alatt, és a követek az ő területén tartózkodnának, esetleg rajtuk állna bosszút.³¹

26 A két követet októberben arra a hírre, hogy Wilhelm Roggendorf csapatai Budát ostromolják, a szultán lecsukatta és csak decemberben engedte szabadon. Megegyezésről szó sem lehetett.

27 AT XII. 159–160.

28 Bárdossy L.: *A magyar politika i. m.* (2. jz.) 92.

29 Ld. Thurzó Szaniszló olmützi püspök június 17-én Szydłowiecki kancellárnak írt levelét a csapatösszevonásokról (AT XII. 162.), illetve Tomicki aggódó levelét Luca de Gorkához (AT XII. 161).

30 Ld. erről Werbőczy és Frangepán Ferenc Lengyelországba küldött beszámolóit: AT XII. 168–169, ill. 171.

31 AT XII. 220.

A közvetítők kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy valami módon engedményekre bírják az ellenfeleket: Zsigmond vállalta, hogy igyekszik Jánost rávenni, fogadja el a boroszlói helyszínt, György hercegre pedig rábízta, vegye rá Ferdinándot, ne vonakodjék Poznańba küldeni a követeit. A huzavona során gyorsan teltek a hetek. A tárgyalások kezdetét előbb augusztus 15-re halasztották,³² majd, amikor ez a dátum is füstbe ment, Zsigmond egy augusztus végi levelében már szeptember 29-ről beszélt.³³

A felek csökönysége mögött egyfelől nyilván presztízssokok is álltak, a kialakult kölcsönös bizalmatlanságról nem beszélve, de a halogatásnak határozottan időhúzó jellege is volt. Szapolyai török segédcsapatok érkezésében reménykedett, Ferdinánd pedig ősszel egy újabb katonai akcióval akarta fait accompli elé állítani ellenfelét. Szapolyai várakozásait Mehmed szendrői bég balul sikerült szeptemberi portyája durván keresztülhúzta. A bég váratlan ellenállásba ütközve az ausztriai területek pusztítása helyett a Vág völgyét dúlta végig.³⁴ Ezzel bebizonyosodott, hogy Szapolyai képes ugyan jelentős török erőket elszabadítani, de a palackból kiengedett szellemet nemigen tudja irányítani. A válasszal Ferdinánd sem maradt adós, és Roggendorft küldte Buda ellen. Erre az őszi hadjáratra a maga helyén még visszatérek.

Ezek után szinte csodával határos, hogy a makacs halogatás és a fegyveres akciók ellenére a tárgyalások előkészítése nem feneklett meg teljesen. Mivel nyár végére a közvetítők számára is világossá vált, hogy a helyszínt illetően az ellenérdekelt feleket lehetetlen közös nevezőre hozni,³⁵ György szász herceg kerülő utat javasolt. A lengyel–szász közvetítéssel zajló béke-, illetve fegyverszüneti tárgyalások mellett ugyanis a tanácskozásoknak volt egy másik, a magyarok előtt titkolni igyekezett célja: szóba került ugyanis, hogy a fiatal Miksa, Ferdinánd fia feleségül venné Zsigmond egyik lányát. A szász herceg azzal a javaslattal élt, hogy mivel Ferdinánd a dinasztikus házasságról szóló tárgyalások érdekében Boroszlóba, de akár Poznańba is hajlandó követeket küldeni, legyen Poznań a helyszín. Zsigmond és Ferdinánd küldjék ide követeket, és így tesz majd a házasságközvetítést vállaló szász herceg is. Ha pedig a követek már Poznańban vannak, Zsigmond eszközje ki, hogy Szapolyai szintén küldjön oda követeket, ha pedig az ellenfelek követei, így mintegy véletlenül egy városba kerülnek, hátha sort lehet keríteni a béketárgyalásokra. A közvetítők mindenesetre adjanak ilyen jellegű felhatalmazást is követeknek.³⁶ Zsigmond kapott az ötleten. Augusztus 21-én biztosította a szász

32 AT XII. 183.

33 AT XII. 256.

34 Ferdinánd követe, Peregi Albert 1530 októberének első napjaiban arról számolt be Krakkóban, hogy a török 40 ezer embert hajtott el a morva határvidékről, és távozásuk után csak Thurzó Elek egyik birtokán 1000 lekaszbolt fiúgyermeket találtak. AT XII. 309.

35 Tomicki augusztus végén írta Jan Dantyszeknek, hogy Szapolyai még Poznańba se nagyon akar már követet küldeni, mert túl messze van, de Boroszlóba semmiképp nem fog. AT XII. 232.

36 [...] quando hactenus aliter fieri non potuit et quasi incidenter haec quoque causa de sopienda componendaque controversia illa suscipiatur tractanda. – AT XII. 214. György szász herceg 1530. augusztus 6-i levele.

herceget, hogy ha Ferdinánd elküldi követeit Poznańba, ő kijárja, hogy Szapolyai is tegyen így.³⁷ Ugyanezen a napon levél ment Ferdinánd már Boroszlóban várakozó követeihez azzal, hogy mivel uruk hajlandó a házasságkötésről Poznańban is egyeztetni, utazzanak oda, de legyen felhatalmazásuk a béketárgyalásokra is.³⁸ Végül az aznapi harmadik levél Szapolyainak szólt: ebben a lengyel uralkodó némi csúsztatással élve arról tájékoztatta János királyt, hogy végre sikerült rávenni Ferdinándot, hogy Poznańba küldje követeit, ezért arra kéri Szapolyait, ne támasszon több nehézséget, hanem szeptember 29-re maga is menessen oda követségét.³⁹ A levél, György herceg ötletének megfelelően, diszkréten elhallgatta azt a tényt, hogy Ferdinánd követei alapvetően nem a béke-, hanem a házasságkötést célzó tárgyalások miatt mennek Poznańba.

A Habsburg követség vezető Sigmund Herberstein báró augusztus 25-én válaszként megírta a lengyel királynak, hogy ők már az eredeti terv szerint 15-e óta Boroszlóban várják a tárgyalások kezdetét, amelyek viszont Szapolyai makacssága miatt megghiúsultak. Mivel azonban az ő uruknak valóban mindennél előbbre való a béke, ha Zsigmond úgy kívánja, elutaznak Poznańba.⁴⁰ Szapolyai szeptember 5-én kelt levelében nyugtázta a lengyel javaslatot, és jelezte, hogy elküldi követeit a tárgyalásokra.⁴¹

Alkudozás Poznańban

Noha János király azt szerette volna, hogy az egyeztetésekre a lengyel király és a szász herceg személyes jelenlétében kerüljön sor,⁴² erre nyilván nem volt reális esély. Mindenesetre a tárgyalásokra mind a négy fél képviselőjében tekintélyes létszámú és jelentős személyekből álló delegáció érkezett. Lengyel részről Jan Łatałski poznańi és Andrzej Krzycki plocki püspökök, maga a főkancellár, Krzysztof Szydłowiecki, Andrzej Tęczyński krakkói palatinus, Jan Tarnowski hetman, Luka de Gorka poznańi várnagy, Tomicki alkancellár sógora és Jan Choiński poznańi prépost voltak a küldöttség tagjai.⁴³ Utasításuk szerint emlékeztetniük kellett Ferdinánd megbízottait, hogy lengyel részről ez a próbálkozás az utolsó, hogy békét teremtsenek az ellenfelek közt. Ha Ferdinánd nem hajlik semmiféle egyezésre,

37 AT XII. 235–236.

38 AT XII. 236–237.

39 AT XII. 257–258.

40 ÖStA HHStA UA Fasc. 15. Konv. D fol. 60r–v.

41 AT XII. 252.

42 Szapolyai válasza Opolińskinak: „Unde videtur suae Mti, ut ubicumque in regno Poloniae voluerit serenissimus dominus rex Poloniae, ibi fiat conventus oratorum, verum praesente ipso serenissimo domino rege Poloniae et, si possibile fuerit, praesente etiam illmo. domino Georgio.” AT XII. 98. Majd újra felmerült ez az igény 1530 augusztusában: „Vratislavia nobis ad transigendum hoc negotium minus idonea videatur, quod Mtas vestra illic personaliter interesse non poterit, sine cujus praesentia credimus non meliores effectus priore conventionem [ti. az olmützinél – K. P.] hanc quoque habituram.” AT XII. 220.

43 Mandátumukat szeptember 9-én kapták meg. AT XII. 258–259.

tartsa észben, hogy mind a Magyarországot, mind az Ausztriát érő további oszmán támadásokért őt is terheli majd a felelősség. A keresztény fejedelmek segítségével pedig ne reménykedjen, hiszen azok II. Lajost is cserbenhagyták, akinek példája okulására szolgálhat, mit ér egy uralkodó önmagában a törökkel szemben.⁴⁴ Szapolyai követeit arra kellett inteniük, hogy uralkodójuknak is előnyösebb, ha megegyezik Ferdinánddal, mint ha ragaszkodik az országhoz, melyet békességben úgysem uralhat.⁴⁵

Szapolyai szeptember 11-én állította ki a követutasítást Frangepán Ferenc kalocsai érsek, Jan Łaski választott veszprémi püspök, Werbőczy István kancellár, Hieronym Łaski erdélyi vajda, Homonnai Drugeth Ferenc asztalnokmester és Csézi András esztergomi prépost számára.⁴⁶

Ferdinánd követsége csupán három emberből állt: Jacobus de Salza boroszlói püspökből, Sigmund Herberstein báróból és Beatus Widman doktorból, aki már az olmützi tárgyalódelegációnak is tagja volt.⁴⁷

A szász küldöttséget Johann von Schleinitz meissenai püspök, illetve Simon Pistoris kancellár vezették, tagja volt még továbbá a püspök titkára, Christoph Karlewicz.⁴⁸

Poznańba, ahogyan az várható is volt, a szász és a lengyel küldöttség érkezett meg elsőnek. Szapolyai eleve jelezte, hogy küldöttei igyekeznek ugyan, de mivel Ferdinánd Magyarországon állomásozó hadai miatt jelentős kerülőt kell tenniük, biztosan nem érnek Szent Mihály-napra Poznańba.⁴⁹ Így a lengyel és szász követségnek módja volt megtárgyalni a követendő stratégiát, mielőtt a felek megérkeztek volna. Megállapodtak, hogy az olmützi tárgyaláshoz hasonlóan külön-külön egyeztetnek majd a magyar és a Habsburg követekkel. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az egymással háborúban álló ellenfelek ténylegesen Poznańban sem ültek egy asztalhoz, csak a közvetítőknek mondták el feltételeiket, akik továbbították azt a másik félnek. A szászok szerettek volna megegyezési javaslatokkal előrukkolni, de a lengyelek az olmützi tapasztalatokra hivatkozva jobbnak vélték, ha ragaszkodnak a pusztai közvetítői szerephez, és hagyják, hogy az érdekeltek maguk hozakodjanak elő álláspontjukkal és javaslataikkal, noha ez előre láthatóan egy kissé nehézkessé és vontatottá teszi majd a tárgyalások menetét. Végül a lengyel küldöttek meggyőzték a szászokat, hogy semlegességüket csak akkor

44 AT XII. 280.

45 AT XII. 282.

46 AT XII. 261. A követségnek Brodarics István, Frangepán szinte állandó jellegű követtársa azért nem volt a tagja, mivel szinte az egész 1530-as esztendőt Itáliában és Franciaországban töltötte diplomáciai küldetésben.

47 AT XII. 277., ill. ÖStA HHStA UA Fasc. 15. Konv. D fol. 60r–v.

48 AT XII. 277.

49 AT XII. 271. A magyar követek utazása kapcsán további bonyodalmat okozott, hogy Szapolyai menlevelet kért a követek számára a lengyelektől, amit Zsigmond bizalmatlanságnak értékelt és sértésnek tekintett. (AT XII. 270.) Végül a menlevelet kiállították, bár, ahogy Tomicki megjegyezte, a választ visszafogottabban fogalmazta meg, mint azt sértett uralkodója önérzete megkívánta volna („mitto et Mtis regiae responsi exemplum, quod ego modestius et continentius confeci, quam vel res ipsa vel Mtis suae indignatio postulavit”; AT XII. 273.).

tudják manifestálni, ha semmilyen módon nem avatkoznak be az alkudozásokba és nem próbálják befolyásolni a tárgyalófeleket.⁵⁰ A lengyelek ezenkívül ahhoz is ragaszkodtak, hogy csak azután essék szó a Zsigmond és Ferdinánd gyermekei közti dinasztikus házassági tervről, ha a háborúban álló szomszédok között sikerült a megegyezést kieszközölni. A föltétel jelentőségét abban láthatjuk, hogy a lengyelek igyekeztek a látszatát is elkerülni annak, hogy miközben közvetíteni próbálnak a felek közt, az egyikkel kvázi szövetséget kötnek, amit egy házasság pecsétel meg.⁵¹

A tárgyalások végül ténylegesen 1530. október 20-a után kezdődtek meg, mivel a magyar küldöttség teljes létszámmal csak 21-ére ért Poznańba.⁵² Ám a dolog cseppet sem indult biztató előjelekkel. Szydlowiecki kancellár már október 21-én arról írt, hogy mindkét király magának akarja az országot, és a hatalomban nem tűnnek társat maguk mellett.⁵³ A közvetítők másik oszlopos tagja, Krzycki püspök lemondóan tájékoztatta ugyanezen a napon Bona Sforza királynét, hogy a magyar követek nem is hajlandók beszélni János visszalépéséről,⁵⁴ és bár állítólag tisztos feltételeket tudnának kínálni a Habsburgoknak, ezekkel csak akkor hozakodnak elő, ha előbb garanciát kapnak, hogy uruknak nem kell lemondani az országról. Ferdinánd követei viszont halogatják a nyilatkozattételt, mert valamiféle nagy, általános hadjáratról szönek álmokat, mely Ferdinánd javára változtatna a helyzeten.⁵⁵ Úgy tűnt, Poznańban a három évvel korábbi olmützi tárgyalások szelleme kísért.

A Habsburg követek azzal nyitottak, hogy Szapolyai egyrészt trónbitorló, másrészt katonailag is gyenge, így sem joga nincs az országra, sem lehetősége, hogy megvédje. Ferdinánd ellenben V. Károly támogatásával távol tudná tartani a törököt Európától. Viszont amennyiben János önként lemond a trónról, Ferdinánd nagylelkűen hozzájárul, hogy Jánosnak ne kelljen kártérítést fizetnie az okozott veszteségekért.⁵⁶ A magyar küldöttség erre kijelentette, hogy Magyarország legi-

50 Ld. a lengyel követség részletes jelentését 1530. október 10-ről. AT XII. 290–293.

51 Ld. Zsigmond október 17-i levelét a poznańi küldöttekhez. AT XII. 304. Lényegében itt is ugyanaz történt, mint ami 1538–1539-ben történik majd, amikor Szapolyai és Izabella tervezett házasságkötésének előfeltétele lesz, hogy János király békét kössön ellenfelével. A váradi béke így sine qua nonja lesz Szapolyai dinasztiaalapítási kísérletének.

52 Eredetileg október 15-éig tervezték a tanácskozást, így a lengyel küldötteknek hosszan kellett unszolniuk Herbersteinéket, hogy ne utazzanak el dolgavégezetlen, mivel a magyarok nemhogy szeptember 29-ére, de még október közepére sem érkeztek meg: „Hungari nondum venerunt [...] Ferdinandiani cum fastidio expectant et nisi a nostris mulcerentur et retinerentur urbaniter rebus infectis immo non expectatis abiissent”. (Ld. Martin Drzewicki kujáviai püspök október 16-án kelt levelét: AT XII. 302.) A magyar küldöttség, az egy napot késő Hieronym Łaski kivételével, végül október 20-ára befutott Poznańba. (Vö. AT XII. 311.)

53 Uterque rex regnum vult obtinere et regna non patiuntur socios. – AT XII. 311.

54 Ungari tamen jam in cedendo regno ultimum dederunt responsum, non esse de hoc vel cogitandum quidem, nedum loquendum. – AT XII. 312.

55 Somniant enim generalem illam expeditionem et magna quaedam sperant: utinam non fallantur. – Uo.

56 AT XII. 332–333.

tim uralkodója János király, aki ráadásul mindig kész volt az ésszerű egyezségekre; nem ő, hanem Ferdinánd kezdte a háborút. Sőt hencegő kijelentéseivel maga provokálta a törököket, akikkel szemben nem tudta megvédeni a kezére került országot. János király érdeme, hogy egyezséget kötött a szultánnal, és így meg tudta őrizni az ország viszonylagos függetlenségét. Ez Ferdinánd embereinek nem sikerült, így ha nincs János, az oszmánok már régen megszállták volna Magyarországot, és Európa kapuit döngetnék. Ezért azt javasolták, Ferdinánd mondjon le trónigényéről, továbbá vagy adja vissza a magyar koronához tartozó Sziléziát és Morvaországot, vagy fizessen értük kártérítést. Ezenkívül szerezze vissza mindazon várakat, melyek az ő hibájából kerültek török kézre, mindenekelőtt Jajcát, és adjon elégtételt a kiközösítés kieroszakolása révén János becsületén esett csorbáért.⁵⁷ A lengyel követek a feltételek hallatán csüggedten állapították meg, hogy ilyen kondíciókkal semmi esély a sikeres megegyezésre. A magyarok viszont kijelentették, hogy tőlük akár tíz évig is itt ülhetnek, János király lemondása akkor sem képezheti a tárgyalások alapját.⁵⁸

Ekkor a szász követség lépett akcióba, és Ferdinánd magyarországi törekvéseinek lényegére tapintva feltették a kérdést, milyen garanciát tudna adni János, hogy a szultán nem kap tőle szabad átvonulást Európa felé, ha az egész ország birtokában maradhatna? A magyar küldöttség erre emlékeztette a szászokat, hogy Jánostól még egyetlen várat sem foglalt el a török, Ferdinánd uralma tehát mindenképpen sokkal komolyabb veszélyforrás, és utaltak rá, hogy megvannak az eszközeik, hogy a törököt távol tartsák Európától, de ezeket csak akkor fedik fel, ha konkrét ígéreteik vannak egy méltányos megegyezésre.⁵⁹

A szász követség ekkor, lényegében áthágva a lengyelekkel kötött megállapodást, miszerint ők nem tesznek semmiféle javaslatot, csupán mediálnak az ellenfelek közt, egy olyan kompromisszum lehetőségét vetette föl, hogy a felek tartsák meg címeiket, az országot pedig vagy orszásk meg, vagy a birtokon belül maradó fél fizessen kompenzációt a másiknak.⁶⁰

Úgy tűnt, a magyar küldöttség hajlik az ötlet elfogadására, de azt kerek pereg kijelentették, hogy az ország megosztása szóba sem jöhet, mivel a török csak akkor engedélyezi a békekötést, ha Ferdinánd teljesen kivonul az országból. Kompenzációként felajánlották, hogy a szultánnál kijárják, ne zaklassa tovább Ferdinánd területeit, de pénzt nem fizetnek.⁶¹ A Habsburg küldöttek igyekeztek úgy továbbfejleszteni a kompromisszumos javaslatot, hogy Ferdinánd élethossziglan megtartaná a kezén lévő területeket, és csak utódai engednék át azokat Jánosnak vagy az ő utódainak. Mivel ez lényegében az ország *de facto* megosztását jelentette volna, János követi ebbe sem egyeztek bele. Mint mondták, uruknak fontosabb a törökkel való jó viszony, mint Ferdinánd barátsága, ha pedig az

57 AT XII. 332–334.

58 [...] de regno cedendo, si decem annis loqueremur, frustra esse. – AT XII. 334.

59 AT XII. 335.

60 AT XII. 335–336.

61 AT XII. 338–339.

ország bármily csekély részét a Habsburg kezén hagynák, az ellenkezne a török szövetség szellemével.⁶²

A lengyel küldöttség többnapos kínkeserves alkudozás után belátta, hogy a felek álláspontja olyan távol van egymástól, hogy végleges megegyezésről, igazi békekötésről egyelőre nem lehet szó. Ezért hogy a közvetítés ne fulladjon totális kudarcba, igyekeztek azon minimális pontokat összegezni, amelyekben a felek, úgy tűnt, képesek egyetértésre jutni, hogy ezek további tárgyalások kiindulópontjául szolgáljanak. Ezek értelmében 1. János megtartja Magyarországot, de cserébe méltányos békét jár ki Ferdinánd számára a Portán; 2. a III. Frigyes és Mátyás közti örökösödési egyezmény érvényben marad, vagyis ha János utód nélkül hal meg, Ferdinánd öröklí a magyar trónt; 3. a pillanatnyi status quo-ra két javaslatot terjesztettek elő: Ferdinánd megtarthatja magyarországi várait János élete végéig, és ha annak halála után nem ő öröklí a trónt, János örököse váltsa meg azokat 200 ezer aranyért; ha ez nem járható, váltsák meg a várakat a magyarok azonnal, ámde 500 ezer aranyért; 4. Morvaország és Szilézia váltságdíj nélkül Ferdinánd kezén marad; 5. a Habsburg-párti urak konfiskált javaikat kapják vissza; 6. az ellenfelek kölcsönösen térítsék meg az egymásnak okozott károkat.⁶³

A magyar küldöttség a maga részéről a harmadik és a hatodik pont kivételével mindenbe beleegyezett. A váltságdíjat azzal utasították el, hogy a szultán hajlandó ingyen Szapolyai kezére adni a Dél-Magyarországon elfoglalt várakat, de ha megtudja, hogy a Ferdinánd kezén levőkért pénzt adtak a magyarok, ő is pénzt fog kérni. A hatodik pontot illetően pedig kijelentették, hogy János semmiféle kártérítéssel nem tartozik Ferdinándnak, mivel semmiféle kárt nem is okozott neki.⁶⁴

Hangsúlyozni kell, hogy a fentebbi pontok lényegében nem jelentettek egyezséget, azok csupán egy tervezet pontjai voltak, és az őket előterjesztő lengyel diplomaták abban bizakodtak, hogy ezek mentén egy későbbi időpontban mégis megegyezésre jutnak majd a felek. Hogy azonban valami kézzelfogható eredményt is fel tudjanak mutatni, ragaszkodtak az eredeti célkitűzéshez, vagyis hogy ha a felek békét nem is, legalább fegyverszünetet kössenek, ami esélyt kínált volna a béketerv pontjainak megvitatására. 1530. november 11-én, a tárgyalások zárónapján végül sikerült elfogadtatni a magyar és a Habsburg küldöttséggel is egy fegyverszüneti egyezményt. Ennek értelmében a fegyverszünet egy évre szólna, ezalatt mindkét fél, legkésőbb jövő év májusára, követeket menesztene Konstantinápolyba, hogy megszerezzék békekötésükhöz a szultán beleegyezését. Szapolyai feladatává tették, hogy menlevelet szerezzen ellenfele követei számára is. Elhatározták, hogy a fegyverszünet ideje alatt a felek megtartják mindazon területeket, melyek a fegyvernugvás életbe lépésekor a kezükön voltak.⁶⁵ A tárgyalások ezzel véget értek, a követek pedig hazaindultak.

62 AT XII. 343.

63 AT XII. 345.

64 AT XII. 345.

65 AT XII. 329–330.

Poznań jelentősége

Mindezek után joggal tűnhet úgy, hogy a magyar történettudomány eddig okkal nem szentelt különösebb figyelmet a poznaí tárgyalásoknak. Hiszen első pillantásra nem történt ott semmi sorsdöntő, ami különösebb figyelmet érdemelne: hosszú huzavona után a két ellenfél félszívvvel és telve hátsó szándékokkal küldte el követeit a lengyel városba, de mivel az álláspontok Olmütz óta lényegesen nem közeledtek egymáshoz, a tárgyalások nem hoztak semmilyen lényegi eredményt. Megítélésem szerint azonban a Poznańban zajló tárgyalások, bár békét nem teremtettek a felek között, mégis elmozdulást hoztak Olmützhöz képest, eredeti céljukat pedig, vagyis hogy újra tárgyalóasztalhoz ültessék a hadakozókat, és a további egyezkedést lehetővé tevő fegyverszünetet hozzanak tető alá, végül is elérték. Még akkor is, ha a pontot az i-re nem Poznańban tették fel.

Vessük össze előbb az 1527-es olmützi és a 1530-a poznaí tárgyalásokat! Ami nem sokat változott a három év alatt, az a kiindulópont volt: mindkét fél makacsul ragaszkodott saját egyedüli legitimitásához, és ebből kiindulva a meg egyezés alapjául a másik lemondását kívánta. Abban sem történt változás, főleg Ferdinánd részéről, hogy a tárgyalásokat időnyerésre is ki akarták használni, hiszen míg az olmützi alkudozás előkészítésével párhuzamosan folytak a Szapolyai elleni támadás előkészületei is, addig a poznaí tárgyalások idején nem egyszerűen előkészületek, de valódi hadjárat folyt János király ellen: pár nappal azután, hogy a követek megkezdték az egyezkedést Poznańban, Roggendorf Budán ostromzár alá vette János királyt.

Megváltozott viszont időközben az alkudozások tétje: 1527-ben az volt a nemzetközi tét, hogy elkerüljék a Közép-Európa kapuját jelentő és az oszmánok által fenyegetett Magyarország beháborúba süllyedését, illetve valamiféle egyezséget, esetleg szövetséget hozzanak létre Ferdinánd és János között, hogy azok együtt legyenek képesek megakadályozni a török további előrenyomulását. 1530-ra az oszmánok jelenléte már kész tény volt. Bebizonyosodott, hogy Ferdinánd képtelen őket a déli határokon feltartóztatni, sőt maga Bécs is veszélybe került. A felek közti megegyezés legfontosabb céljává tehát az vált, hogy a Szapolyai és Ferdinánd közti béke létrehozásával elejét vegyék a Szapolyai érdekében szükségessé váló újabb és újabb török akcióknak. De időközben megváltozott a felek, főleg Szapolyai pozíciója is: 1527-ben János király még egy formálisan független, bár végveszélyben lévő ország legitim királyaként küldte követeit Olmützbe, hogy tárgyaljanak a trónkövetelőnek tekintett Ferdinánd embereivel, 1530-ra Szapolyai lényegében az oszmán szultán függőségébe került, aki a szultán engedélye vagy legalábbis tudta nélkül semmiféle egyezséget nem köthetett. Másrészt ez a megalázó helyzet bizonyos mértékben erősítette is János király pozícióját, mivel mind a lengyelek, mind a Habsburgok tisztában voltak vele, hogy egy Szapolyai elleni háború az oszmánok elleni háborút is jelentené. Szapolyai diplomáciája igyekezett is ezt alaposan kiaknázni. Diplomatai rendre azzal érveltek, hogy ha Szapolyai az ország birtokában maradhat, leállítja a további török támadásokat, tehát személye

a garancia arra, hogy Magyarország, némileg megváltozott jelleggel, de továbbra is a kereszténység védőpajzsa maradjon.

A poznaíni tárgyalások jelentőségét azonban nem a megváltozott feltételek, hanem az ezekből levont következtetések adják. Közismert és kellően méltatott tény, hogy a két ellenfél 1531 januárjában Visegrádon fegyverszünetet kötött egymással. Bár egyelőre csak egy ideiglenes, három hónapra szóló fegyvernugvásról volt szó, ennek jelentősége vitán felül áll. Egyrészt ez volt az első érdemi egyezmény a felek között a háború 1527. júliusi kitörése óta, másrészt ez az esemény volt a közvetlen diplomáciai kapcsolatfelvétel első lépése. Lehetőséget teremtett a további tárgyalásokra, melyek 1531-től kezdve kisebb megszakításokkal szinte folyamatosan zajlottak, hol Passauban, hol Megyeren, majd később Nápolyban, hogy azután az 1538-as váradi békében teljesebben ki. A visegrádi egyezményt Hieronym Łaski és Wilhelm Roggendorf írták alá, és létrejöttét általában Roggendorf budai kudarcával magyarázzák. Kétségtelen, hogy ha Buda 1530 októberében megkezdett ostroma sikerrel jár, a visegrádi alku aligha születik meg. Roggendorf kudarca tehát annak valóban előfeltétele volt. A kérdés az, hogy miképpen jöhetett létre a budai ostromot követően olyan sorselbeszen, szinte napok alatt az egyezés két olyan ellenfél között, akiknek korábban az is hónapokba telt, hogy egy lehetséges tárgyalás helyszínét illetően dülöre jussanak. A válasz pedig véleményem szerint abban keresendő, hogy Łaski és Roggendorf azért tudtak olyan könnyen és főleg gyorsan megállapodásra jutni Visegrádon 1531 januárjában, *mivel a fegyverszünetet nem nekik, nem ott és nem akkor kellett megszövegezniük, az már november óta készen állt, nekik elég volt csupán megkötni.* A lengyel diplomácia pedig nem csupán az előkészületeknél bábáskodott, de az aláírásnál is tevőleges szerepet játszott.

Emlékezzünk vissza: amikor Poznańban világhosszá vált, hogy tartós egyezés létrehozására nincs lehetőség, a lengyelek összeállítottak egy minimális programot, ami a további tárgyalások alapját képezheti, majd ragaszkodtak ahhoz, hogy a majdani egyezkedéseket lehetővé tevő fegyverszünetet kössenek. A tervezet, mint láttuk, 1530. november 11-ére elkészült. Nem lépett azonban rögvést életbe, nem is léphetett, hiszen azt a két uralkodónak, Ferdinándnak és Jánosnak jóvá kellett hagynia. A lengyelek tehát arra kérték az ott lévő követeket, szerezzék meg uruk beleegyezését, és december 13-ára térjenek vissza azzal Krakkóba.

Ferdinánd 1530. november 23-án, még Augsburgból értesítette a lengyel királyt, hogy beleegyezik a javasolt fegyverszünetbe, csupán azt kötötte ki, hogy a status quo alapja ne a ratifikáló okmány kiadásakor,⁶⁶ hanem a tervezett december 13-ai időpontban érvényes állapot legyen.⁶⁷ Ferdinánd nyilván cinkelt lapokkal játszott. Aláírta ugyan a fegyverszünetet, de abban bízott, hogy mire az életbe lép, Roggendorf csapatai beveszik Budát, így a december közepi status quo már egy számára

66 Ez két nappal későbből, Ehingenből datálódik. Vö. AT XII. 361–362.

67 [...] haec acceptatio nostra non nunc censeatur esse facta, sed ad praefatum diem XIII. Decembris, festum scilicet Sanctae Luciae proxime futuri inclusive computandum referatur [...] rerumque bellicarum dispositio sub eo statu comprehendatur et maneat, in quo reperiatur et consistent in eo ipso, quem diximus, die. – AT XII. 359.

jóval kedvezőbb helyzetet rögzíthet. A fegyverszüneti egyezmény így is kis híján kútba esett. Ferdinánd követe, Leonhard von Nogarola időben befutott ugyan Krakóba, de hangoztatta, hogy ha Jánostól nem érkezik követ december 13-áig, dolgavégezetlen hazamegy, az újabb kudarc ódiúmat Szapolyaiékra hárítva.⁶⁸ Végül csak megérkezett Jan Łaski, de ratifikált egyezmény nem volt nála. Nogarola így nem volt hajlandó érvényesnek tekinteni a fegyverszünetet, holott Łaski azzal érvelt, hogy egyrészt a magyar delegáció, mely Poznańba teljes körű felhatalmazással érkezett, ott már jóváhagyta az egyezményt, őt tehát most csak azért küldték, hogy ellenőrizze, Ferdinánd is jóváhagyta-e. Másrészt Jánosnak ha akart volna sem lett volna módjában más követet küldenie, mivel tervezett fegyverszünet ide, tervezett fegyverszünet oda, Ferdinánd serege épp ostrom alatt tartja Budát.⁶⁹

A lehetetlen helyzetet ismét a lengyel diplomácia próbálta menteni. A fegyverszünet aláírását elhalasztották, Zsigmond pedig rendkívüli követséget menesztett Stanisław Kostka vezetésével Magyarországra. Kostkának az volt a feladata, hogy előbb Roggendorft keresse fel, és ismertesse vele a helyzetet, miszerint a magyarok már ratifikálnak tekintik a szerződést, de Ferdinánd követei szerint János hivatalos megerősítése kell. Biztosítsa Roggendorft, hogy személyesen szerzi meg János jóváhagyását, amit aztán bemutat a német zsoldosvezérnek, majd kérje meg, hogy ha látja, hogy a megállapodás hiteles, hagyja abba a hadműveleteket és vonuljon el Buda alól. Kostka feladata különösen sok körültekintést igényelt, hiszen lényegében a magyarországi helyzetnek megfelelően rögtönöznie kellett: a követutasítás december közepi kiadásakor ugyanis Krakóban nem tudhatták, hogyan alakul a hadi helyzet, mire Kostka a helyszínre ér.⁷⁰ Kostka december 16-án vette át a követutasítást, és mire Buda alá ért, a kérdés eldőlt: Roggendorf december 23-án feladta az ostromot és megkezdte az elvonulást a város alól.

Abban, hogy a fegyverszünet egy ilyen szituációban mégis megvalósult, a lengyel követnek múlhatatlan érdemei vannak. Roggendorf 1531. január 2-án Esztergomból kelt, Hieronym Łaskinak címzett leveléből világosan kiderül, hogy egy esetleges tárgyalás feltételeit az épp nála lévő lengyel követ útján juttatta el Budára.⁷¹ Łaski válaszát három nappal később szintén Kostka kézbesítette a német zsoldosvezérnek,⁷² majd ugyancsak ő vitte el Roggendorf január 10-ei viszont válaszát, mely részletekbe menően tisztázta a kettejük közti találkozás körülményeit.⁷³ Kostka közvetítésének köszönhetően Łaski és Roggendorf végül január 16-án találkoztak Visegrádon, és először egy nyolcnapos fegyverszünetet írtak alá,

68 AT XII. 376.

69 AT XII. 381.

70 AT XII. 382–383.

71 Visum fuit nobis ad desideria Vrae Dtionis medio dni oratoris regis Poloniae de nostra mente aliqua significare. Et dum quemadmodum M. D. Vra cupit, et si res ita postulabunt, poterimus cum V. M. D. coram constitui. – ÖStA HHStA UA Fasc. 17. Konv. A fol. 19.

72 ÖStA HHStA UA Fasc. 17. Konv. A fol. 22.

73 Si eques venerit in ripa Danubii e regione horticiferarum rmi dni Strigoniensis, si vero navigio in insula similiter e regione ipsi horti sita die Sabbatho vel Dominico proxime venturo ante prandium. ÖStA HHStA UA Fasc. 17. Konv. A fol. 29.

hogy elegendő időt nyerjenek a tényleges tárgyalások előkészítésére.⁷⁴ A konkrét egyezményt végül január 19-én szintén Visegrád mellett írták alá. Ennek értelmében a felek háromhavi időtartamra teljes fegyvernyugvásban állapodtak meg. Kijelentették, hogy ez idő alatt biztosítják a kereskedők szabad mozgását, visszafogják és büntetik a fosztogatást. Az örökösödési és peres ügyeket átmenetileg felfüggesztik. De ami a legfontosabbnak bizonyult, a megállapodást a status quo alapján kötötték, vagyis mindkét fél megtarthatta azon területeket, amelyek január 21-éig a birtokában voltak.⁷⁵ Mint Roggendorf Ferdinándnak írott beszámolójából⁷⁶ megtudjuk, a fegyverszünetet azért kötötték csupán három hónapra, mert Szapolyai arra hivatkozott, hogy komolyabb ügyletthez a szultán jóváhagyását is meg kell szereznie, az egyezmény tehát első körben a sztambuli követjáráshoz szükséges időt volt hivatott biztosítani.

A visegrádi egyezmény volt az első lépés, amely, ha egyelőre csak háromhavi időtartamra is, de facto elismerte az ország pillanatnyi erőviszonyokon alapuló megosztását, így lényegében az első lépést jelentette a váradi békében megfogalmazott egyezség felé. A fegyverszünet egyben lehetőséget teremtett, hogy a katonák helyét legalább némely esetben újra a diplomaták vegyék át. A tárgyalások és a diplomáciai kapcsolat, ahogy fontosabb már utaltam rá, fél évnél hosszabb időre ettől kezdve nem szakadt meg az ellenfelek közt. Az az elképzelés, hogy a felek tárgyalóasztalhoz üljenek, hogy a tárgyalások sikeréhez szükséges időt egy hosszabb, bár csak átmeneti fegyverszünettel biztosítsák, a fegyverszünet alapja pedig az ország aktuális megosztottságát elismerő status quo legyen, olyan elvek, melyek a poznańi tárgyalások során merültek föl elsőként, és az ottani fegyverszüneti egyezmény tervezetében öltöttek testet. Az ottani alapok, illetve Kostka januári közvetítése nélkül nem kerülhetett volna sor ilyen gyorsan a visegrádi egyezmény aláírására. Ez Poznań igazi hozadéka, még akkor is, ha az ellenfelek makacssága és taktikázása, valamint a nemzetközi események és erőviszonyok alakulása miatt a valódi békére közel nyolc évet kellett még várni.

PÉTER KASZA

„... SO THAT THE KING OF POLAND MAY DO SOME KIND
OF PEACE BETWEEN YOU”

THE ANATOMY OF THE TALKS OF POZNAŃ IN 1530

In 1530 the occasion first presented itself, after three years of civil war, for the two rival kings of Hungary, Ferdinand of Habsburg and János Szapolyai, to settle the disputed issue of the rule over the kingdom through negotiation. The necessity of negotiating was raised by the Polish diplomacy, which had traditionally tried to mediate between the two parties, and gained for the action the support of George, duke of Saxony, who was the brother-in-

⁷⁴ ÖStA HHStA UA Fasc. 17. Konv. A fol. 41.

⁷⁵ ÖStA HHStA UA Fasc. 17. Konv. A fol. 46–49.

⁷⁶ ÖStA HHStA UA Fasc. 17. Konv. A fol. 51r–v.

law of king Sigismund of Poland. After protracted diplomatic preparations and several prorogations, the parties finally came together in the Polish town of Poznań.

Although the Polish-Saxon diplomacy aimed at a final peace treaty, or at least a one-year-long truce during which the preparations for the final agreement would be made, nothing of the sort appeared on the horizon after several weeks. Thus the talks were cut short in November apparently without any result, while the troops of Ferdinand lay siege to the castle of Buda. Yet the real importance of the talks of Poznań resided in the fact that the negotiations which started after the failure of the siege of Buda, again with Polish mediation, could lead within a few days to the three-month-long truce, signed in January 1531 at Visegrád, precisely because the parties did not have to elaborate a new agreement but simply to ratify the articles settled previously at Poznań. Although the peace treaty between Szapolyai and Ferdinand was only signed eight years later at Várad, diplomatic relationship remained constant between the parties after Poznań.

The present study examines the antecedents, course and consequences of these negotiations, neglected by both contemporary historical works and modern scholarly analyses, on the basis of the two major groups of sources: on the one hand, the documents preserved in the Hungarica and Polonica Collections of the Austrian National Archives (ÖStA HHStA), and, on the other, the Polish diplomatic material contained in volume XII of the *Acta Tomiciana*.

